

เรือนกาแล (พญาวงศ์) Kalae House

เรือนกาแลส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเรือนแฝด หันหน้าเรือนไปทางทิศใต้หรือทิศเหนือประกอบด้วยเรือนสองหลังมีชายคาชนกันจุดเชื่อมต่อของชายคามีฮ้างลิน (รางระบายน้ำฝน) ใต้ฮ้างลินเป็นฮ่อมลิน คือชานเดินระหว่างเรือนสองหลังซึ่งเชื่อมต่อชานด้านหน้าและหลังเรือน เรือนหลังใหญ่มักถูกใช้เป็นเรือนนอน ส่วนเรือนหลังเล็กเป็นเรือนครัว ไม่มีส้วมบนเรือน บริเวณพื้นที่เรือนนอกห้องเรียกว่าเต็น (ชานในร่มยกกระดืบ) เป็นพื้นที่ทำงานพักผ่อน และเป็นที่พักนอนของลูกชายเจ้าของเรือนเมื่อเริ่มโตเป็นหนุ่ม มีผนังเรือนที่เลยเป็นระนาบเดียวกันมาจากห้องนอนมาที่เต็น เพื่อสร้างความเป็นส่วนตัวเมื่อเวลาที่ลูกสาวเจ้าของเรือนนั่งทำงาน เรียกว่าฝาลับนาง เราจะเห็นภาพยามค่ำหญิงสาวจะออกมานั่งปั่นฝ้ายพลางส่งคำครวาคำเครือกับหนุ่มผู้มาติดพัน เห็นภาพครอบครัวนั่งกินข้าวล้อมวงกันครบน้า เห็นการนั่งสนทนาของเจ้าบ้านกับแขกหรือมีญาติใส่หมาก และมุสิ(บุหรี) ชีโยมวนโต ช่วยสร้างความเป็นกันเองและแสดงน้ำใจอันดีงาม

เมื่อแรกเดินขึ้นเรือนโดยบันไดด้านหน้า จะพบกับชานบ้านหรือที่คนเมืองเรียกว่าชานฮ่อม ด้านซ้ายมือมีอาน้ำ (รำนน้ำ) เป็นชั้นไม้ติดกับข้างฝา แยกเป็นสัดส่วนกับชานบ้าน สำหรับตั้งหม้อดินบรรจุน้ำดื่มสำหรับผู้อาศัยและแขกหรือได้ดื่มกิน รำนน้ำนี้เจ้าของบ้านบางหลังจะสร้างตั้งไว้ตรงหน้ารั้วบ้านด้วย เพื่อให้เพื่อนบ้านและคนที่ผ่านไปมาได้แวะดื่มน้ำยามกระหายจากการเดินทาง

ใต้หลังคาเรือนกาแลสูงโล่งเนื่องจากไม่มีเหียง (ผ้าเพดาน) ทำให้การระบายอากาศร้อนออกไปจากพื้นที่ใช้งานบนเรือนได้ดี นิยมทำควัน (โครงสร้างไม้หรือไม้ไผ่สานสำหรับการเก็บของ เช่น น้ำตั้น) ที่ตรงระดับทิงเหนือเสา เรือนมีชัวย่าน (ไม้สะพานสำหรับขึ้นไปเหยียบซ่อมแซมหลังคา) เป็นไม้เนื้อแข็งหรือลำไม้ไผ่คู่ประกบเสาดั้งช่วยยึดโครงหลังคาส่วนหนึ่ง ส่วนใต้หลังคาระหว่างบริเวณเดินและห้องนอนถูกกันด้วยแหนบเดิน (ผืนจั่วใต้หลังคา ซึ่งเป็นโครงสร้างผืนเดียวกันกับฝาดั้งห้องนอนด้านหน้าและประตูเข้านอน ประตูห้องนอนมีแขว (ดานหรือกลอน) อยู่ด้านในกรอบประตูห้องนอน เหนือกรอบประตูมีของตกแต่งและนับเป็นเครื่องรางประจำเรือนเรียกว่า "หยนต์" หรือ "หมียนต์" ส่วนกรอบประตูบนพื้นด้านล่างมีไม้กันให้ก้าวข้ามเรียกว่า ช่มตุ้ (ธรณีประตู)

โครงสร้างพื้นแนวกกลางของเรือนเป็นแนวไม้แป้นตอง ซึ่งเป็นไม้แผ่นขนาดกว้างพอสะดวกเดิน หนาเท่าดวงพาดบนหัวเสาป็อก (เสาสั้น เสริมใต้คานบริเวณกลางแนวกานที่รองรับพื้นเรือน) ยาวจากประตูห้องนอนไปถึงเชิงผนังห้องอีกด้าน ทำไว้เพื่อใช้เดินไม่ให้เกิดเสียงดังรบกวนผู้อื่นเวลานอน เพราะโครงสร้างของพื้นส่วนนี้ แยกส่วนการถ่ายน้ำหนักออกจากพื้นส่วนบันไดทางขึ้นพาดต่อกับชานแดดหน้าเรือน เรือนกาแลบางหมี่การสร้างหลังคาคลุมบันไดเพื่อกันแดดฝน และอาจคลุมถึงรำนน้ำ ทำให้เรือนหลายหลังมีเสารับโครงสร้างหลังคาชานาบบันได เสาข้างบนหน้าสุดเรียกว่าเสาแหล่งหมา ใช้ผูกสุนัขเพื่อเฝ้าเรือน

โครงสร้างเรือนกาแลเป็นระบบเสาและคาน สร้างด้วยไม้สัก เสาเรือนหากเป็นทรงกระบอกหรือเป็นแปดเหลี่ยม เรือนหนึ่งหลังประกอบด้วยหกคู่ไม่รวมเสาป็อก และมีเสาที่ชานหน้าเรือนอย่างน้อยแปดคู่ไม่รวมเช่นกัน เสารับพื้นจะเจาะช่องใช้แขว (รอด) สอดแล้วพาดตง ก่อนปูพื้นไม้แผ่นตรงแนวหน้าแหนบ (หน้าจั่ว) ของเรือน ทั้งด้านหน้าและด้านหลังที่สูงขึ้นไปรับแปจ้อง (อกไก่) ส่วนบริเวณหัวเสาที่ไม่มีหน้าแหนบจะมี ฝ่า (ไม้ระแนง) ไม้กลอน และ คาบ (แปลาน) ที่ถ่ายน้ำหนัก (จันทัน) ตรงแนวจั่ว เพื่อรับน้ำหนักของกระเบื้องมุงหลังคาลำดับมาลงที่หัวเสา

พื้นหลังคาเรือนลาดชันประมาณ 45 องศา เพื่อการระบายน้ำฝนที่ตีชายคาตรงแนวเสามียางค้ำ (ค้ำยัน) เป็นโครงสร้างรับน้ำหนักจากชายคาลงสู่เสา บริเวณตีนแหนบ (ฐานหน้าจั่ว) มีแคร็บ (ชายคาปีกนก) ทั้งด้านหน้า เรือนและหลังเรือน ช่วยกันแดดฝนได้มาก ฝาแหนบนิยมประกอบขึ้นด้วยรูปแบบฝาดำผ้า (การเข้าไม้แบบฝาประ กน) ฝาเรือนด้านสกัดมีระนาบตั้งตรง ส่วนฝาเรือนด้านข้างเป็นฝาดาก (ผายออก) เพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอย เช่น การทำ ชั้นวางของ ทำให้พื้นที่ภายในเรือนโล่งช่วยลดขนาดผืนผนังและโครงสร้างผนังช่วยค้ำจุนโครงสร้างชายหลังคาได้อีก ส่วนหนึ่ง ฝาผนังนิยมฝาแป้นหลั่น (การตีไม้แผ่นตามแนวตั้ง) มีระแนงไม้ตีปิดยาวตลอดแนวต่อระหว่างแผ่นเหมือน เช่นรูปแบบฝาสายบัวของเรือนภาคกลาง

เอกลักษณ์ของเรือนที่โดดเด่นคือ "กาแล" ตรงส่วนยอดของบ้านลมที่ไขว่กันเป็นทรงตรงหรือโค้งมีการ แกะสลักอย่างงดงามเป็นลายเครือเถาลายกนกสามตัว หรือลายเมฆไหล สำหรับที่มาของกาแลหรือส่วนบ้านลมที่ ไขว่กันนี้ ยังคงค่อนข้างคลุมเครือ บ้างก็ว่าทำเพื่อกันแรงกามาจับเกาะหลังคา เพราะถือว่าชิด หรือบ้างว่าพม่าบังคับ ให้ทำเมื่อสมัยเป็นเมืองขึ้นเพื่อให้ดูต่างกับเรือนพม่า อาจารย์ไกรศรี นิมมานเหมินท์ ตั้งข้อสันนิษฐานว่า กาแล น่าจะมาจากประเพณีของคนลัวะที่ฆ่าควายเพื่อบวงสรวงบรรพบุรุษ แล้วนำเขาควายไปประดับยอดหลังคาเป็นการ อวดถึงฐานะความร่ำรวย ที่สุดจึงทำกาแลขึ้นแทนเขาควาย จากหลักฐานการศึกษารูปแบบบ้านในเอเชียหลาย แห่งพบว่า ลักษณะการประดับจั่วบ้านด้วยไม้ หรือเขาสัตว์ไขว่กันนี้สามารถพบเห็นได้ทั่วไปเช่น ในเกาะสุมาตรา สิงคโปร์ ชาว รัฐอัสสัมในอินเดีย และศาลที่สถิตดวงพระวิญญาณของจักรพรรดิในญี่ปุ่น กาแลจึงเป็นวิวัฒนาการ ของการสร้างเรือนที่มีบ้านลมไขว่กัน เพราะสร้างได้สะดวกทำให้ยึดไม้ได้แข็งแรง ต่อมาจึงแกะสลักลวดลายให้ สวยงาม ดังนั้นรูปแบบของบ้านลมไขว่กันนี้จึงถือเป็นลักษณะร่วมกันในเรือนของชนชาติต่างๆ มิใช่ชาติใด โดยเฉพาะ ดังที่มักเข้าใจกันว่าเป็นลักษณะของเรือนล้านนาเท่านั้นสิ่งหนึ่งที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของกาแลล้านนาก็ คือ ลายสลัก ซึ่งเรือนอยู่ผัดนี้ก็มีกาแลที่สลักลายเป็นแบบกนกสามตัว ประกอบด้วยโคนชอกนกมีกาบหุ้มซ้อนกัน หลายชั้น คล้ายกันไม้เถาตามธรรมชาติ ตรงส่วนก้านจะสลักเป็นกนกแตกข้อขึ้นไปสลับหัวกันจนถึงยอดกาแล สร้างลวดลายที่อ่อนช้อยแสดงถึงภูมิปัญญาเชิงช่าง และจิตใจที่อ่อนโยนของผู้อยู่อาศัย อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

ฐาปนีย์ เครือระยา. (2554). เรือนล้านนากับวิถีชีวิต. สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ฐาปนีย์ เครือระยา. (2558). เรือนพื้นถิ่นล้านนา. สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ฐาปนีย์ เครือระยา. (2565). เรือนโบราณล้านนาในกลุ่มน้ำปิงพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สามารถ สิริเวชพันธุ์. (2537). เรือนชนบท. สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุภาพร นาคบัลลังก์. (2549). พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา. สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.